

SÖRMLANDSLÅTEN

NR 2 1979

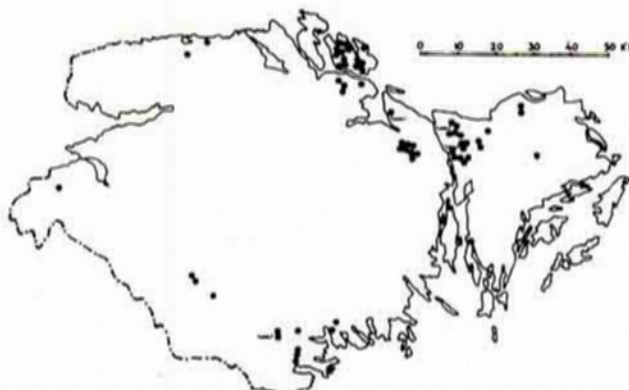
RÖNÖ OCH JÖNÅKERS HÄRADER

INNEHÅLL

- 2 Nyköpingshus Spelmansgille
- 6 50 år som spelman
- 8 Kvinnan i Ösmo...
- 9 Folkdanslaget på Nyköpingshus
- 10 Tjrfings folkdansgille
- 13 Det var då, det
- 14 Ett nyårsminne
- 15 Nyårspolska
- 16 Pontus Schwalbe
- 17 Spelmän i Rönö och Jönåkers härad
- 20 Låtar...
- 25 Några spelmän i Lunda socken
- 25 Kungörelser
- 26 Se hit!
- 27 Tidsbilder
- 28 Julseder i Lästringe
- 29 Efterlysning
- 30 Karolinsk Infanteriuniform
- 32 Ärans och hjältarnas språk!

OMSLAGSBILD: TAVLA FRÅN BRUNNSTA Tillhör Södermanlands Museum.

Kartan över Södermanland visar de hittills kända fyra förekomsterna av hållristningar (= båtar) samt alekvarnsfynd (= prickar). Sammanlagt finns nu 62 fyndlokaler för alekvarnar.

Flera kartor från slutet av 1600-talet visar Gulberget vid Nyköping. Vägen till Stockholm är markerad på detta kartavsnitt alldeles intill berget med gulgen. Värre vägfarande skulle bli värre straffet för landsvägsrövare.

SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND:

Ordförande: Ingvar Andersson, Knoppäng 640 25 Julita

Medlemsbörden: Matts Mattsson, Mariebergsvägen 6 640 31 Mellösa

Sörmlandslätens redaktion c/o Berglund, Brahegatan 7 a 114 37 Stockholm

Upplaga: 2.000 ex.

Utkommer 2 gånger per år.

Nyköpingshus Spelmansgille

EN KORT HISTORIK

LENNART DAHL

Redan på våren 1952 bildades ett spelmanlag i Nyköping på initiativ av riksspelmannen och skogvaktaren Jon Engström och landsantikvarie Ivar Schnell. Det var detta lag som senare kom att benämnas Nyköpingshus Spelmansgille.

Schnell beskriver detta bildande på följande sätt: "Min andra viktigare gärning i nu aktuella sammanhang var, att jag en höstdag kallade samman spelmän från Nyköping och trakten i mitt arbetsrum på Nyköpingshus. Såvitt jag minns, fanns då för tiden inte en enda spelman från Nyköping registrerad i Södermanlands Spelmansförbund, så jag gjorde mig inga illusioner om resultatet. - Kvällen kom och spelmän började anlända. Till sist blev arbetsrummet så fullt, att vi måste gå ned i Gästabudssalen. Och där har spelmännen sedan stannat i dryga 20 år. Jag minns att det var flera, som inte hade feloma med sig den första kvällen. "Vi skulle väl se först vad det blir av det." Men sedan kom felorna med och om jag inte minns fel, fylldes matrikeln över Spelmanslaget på Nyköpingshus med dryga 40-talet namn."

Eftersom Gillet så småningom blev ganska manstarkt beslöts på en övningskväll den 14 nov. 1952 att Gillet skulle få en styrelse. Denna interimstyrelse fungerade fram till årsmötet i mars 1953. Ordförande var Eddie Harju, William Lindell sekreterare och Axel Pettersson kassör. Tre av våra nuvarande medlemmar, nämligen Sigvard Ejermo, Gustav Nordin och Märta Sterner var med i denna styrelse. Till musikledare valdes enhälligt Arvid Karlsson och Axel Andersson, den senare som ersättare. En av de saker som självklart diskuterades på detta möte var hur man skulle få fram lämpliga låtar "vilka i första hand skall inövas" (för att citera protokollet).

Under de kommande åren tog sig verksamheten organisatoriskt fasta former. Till att börja med använde man Södermanlands Spelmansförbunds stadgar; under 1953 fick styrelsen i uppdrag att utarbeta för Gillet speciellt skrivna stadgar och 1954 fastställdes dessa slutgiltigt av årsmötet. Det kan vara värt att nämna att de gäller fortfarande.

Jag citerar § 1 i stadgarna, där Gillets syfte klart framgår: "Spelmansgillet skall verka för den svenska folkmusikens bevarande och återupplivande, särskilt från bygderna i Södermanland. Spelmansgillet skall med sin musik söka åskådliggöra och framvisa vad våra stora föregångare inom folkmusiken lämnat i arv. Spelmansgillet syften skall vidare vara: Att verka för ett gott förhållande till andra sammanslutningar, som verka för kulturell strävan; Att verka för en god sammanhållning inom Gillet och iakttaga ett hedrande uppträdande vid spelmansstämmor och andra sammankomster, i synnerhet då hembygdsdräkt användes."

Vad har vi då spelat för något? Självklart har vi i första hand spelat sörmlandslåtar och speciellt sådana från sydöstra Södermanland. Valet av låtar har givetvis påverkats av våra musikledare.

Från Gillets start t.o.m. 1970 var Arvid Karlsson ordinarie musikledare och efterträddes sedan av Evert Lindberg, som då hade varit ersättare för musikledaren sedan början av 1964.

Huvuddelen av låtarna har upptecknats, skrivits ner och arrangerats av "Spel-Arvid" Karlsson, som dessutom gjort många egna kompositioner i spelmansstil.

Det bör också erinras om att Arvid är vår förste och ende hedersordförande, riksspelman och utsedd till stipendiat av Kulturmännen i Nyköping 1975.

Till övningarna har successivt plockats fram en repertoar som nu innefattar ca 300 låtar (som kan eller bör kunna spelas av samtliga i Gillet, vad sedan enskilda spelmän kan prestera i sina bättre stunder, det skall vi inte ens tala om). I repertoaren ingår också musik från exempelvis Hälsingland, Dalarna och Östergötland samt norska och finska låtar som tagits upp i samband med våra resor.

Övningsformer och repertoar har diskuterats successivt genom åren. Så sent som 1975 debatterades på årsmötet huruvida gehörsspelning skulle tillämpas vid inövandet av låtarna. Detta befanns dock vara för tidskrävande.

Övningarna har under 1970-talet bedrivits dels på IOGT-lokalen "Gula villan", dels i hemmen, men då med ett något reducerat gäng.

Så kan det vara på sin plats med något statistik: Vid årsskiftet 1953-54 hade Gillet 33 medlemmar och medlemsantalet steg till 37 vid årsskiftet 1955-56.

Under sextioalet skedde sedan en avtapning av medlemmar. I styrelseberättelsen för år 1965 klagades på dåligt besökta repetitioner. Först 1973 steg medlemsantalet åter från 17 till 23 medlemmar. För närvarande har Gillet 32 medlemmar, av vilka de flesta är fiolspelmän, men dessutom har vi med 2-3 dragspelare - Gustav Nordin hanterar både fiol och dragspel - samt en man på respektive kontrabas, gitarr och klarinett. Antalet övningskvällar per år har varit 18-38 och antalet framträdanden 16-58. Den sistnämnda siffran avser jubileumsåret 1977.

Hur har vi då marknadsfört vår folkmusik?

Förmodligen har vi lyckats. Redan i styrelseberättelsen från 1954 konstateras att vi rönt förstärkelse hos allmänheten "i såväl kyrkliga som timliga sammanhang".

Ja, våra framträdanden har med tiden antagit många olika former, t.ex. att

- medverka vid kyrkoandakter
- spela låtar på föreningsammanskomster, torg
- ålderdomshem, restauranger
- spela gammaldans
- beledsaga folkdans och gillesdans
- sjunga små finurliga folkvisesnuttar

Redan 1954 medverkade Gillet vid en musikandakt i S:t Nicolai kyrka i Nyköping. Vissa typer av folkmusik såsom brudmarcher och visor lämpar sig mycket väl för framförande i kyrkorum. Kyrkospelningar har senare förekommit i bl.a. Vuxenskolans regi från 1975 och framåt. Höjdpunkten var dock när Gillet spelade i Nidarosdomen, Trondheim, sommaren 1976. Samarbete med andra spelmanslag och framförallt sömländska spelmanslag har varit en naturlig ingripiens i Gillets verksamhet. Utan anspråk på fullständighet kan jag nämna spelmanslagen i Trosa och Katrineholm samt Malmabygdens Spelmanslag. Att besöka spelmansstämmor är en stimulerande aktivitet och åtskilliga stämmor har besökts genom åren. Speciellt skall nämnas Hembygd dagarna i Vilhelmina, som bevisats flera gånger och första gången 1952, då denna begivenhet startade. Många av Gillets medlemmar har även tillhört Södermanlands Spelmansförbund och deltagit i dess årsmöten

och stämmor, framför allt vid Julita Skans på midsomrardagarna. Vissa av våra medlemmar har även varit funktionärer i Södermanlands Spelmansförbund. Sigvard Ejermo avtackades sålunda 1970 med ett par silverljustakar för 14 års förtjänstfullt arbete som förbundssekreterare.

Här skall också nämnas vårt goda samarbete med folkdanslaget på Nyköpingshus. De s.k. Gillesaftarna med gammal dans, gillesdanser och folkdanser har blivit ett begrepp, liksom Luciafesten på Träffen och lekarna runt majstången vid Tovastugan på midsommaraftonen.

Gillet's musik har även fått spridning genom Skivor/kassetter, radioframträdanden och sist men inte minst genom musicerande under resor. Turneresor har sålunda ordnats sommartid, särskilt under senare år, till trevnad för medlemmar och anhöriga. Initiativtagare och reseledare för turneerna har i de flesta fall varit Gustav Nordin, som också haft hand om Gillets kassa sedan 1956.

Till sist några intressanta årtal ur Gillets historia:

1954 På midsommaraftonen "ledsagades" prins Wilhelm in på borggården till Nyköpingshus med Gillets toner

Den 11 juli deltog Aina Edvall och Gustav Nordin i uppspelning för Zornmärket. Uppspelningen skedde i Uppsala och dagen därpå erhöill de märket i brons på scenen i Furuvik.

14 augusti invigdes de s.k. Selvaaghusen i Flenmo, då ett 15-tal spelmän från oss var inbjudna. Man skulle pröva om dessa experimenthus tålde musik av 100-talet spelmän.

1955 Den 6 juni fick Gillet sin fana av föreningen "Svenska flaggans dag"

Vid folkparkernas 50-årsjubileum den 16 juni blåste Tage Fredriksson i näverlur på Träffen, "vilket nog var ett ganska unikt inslag i festligheterna".

1957 Kungen hyllades med musik vid Uppså kulle, den 11 maj.

1959 Bussresa till Eskilstuna den 24 maj, som firade 300-årsjubileum.

1960 Resa till Danmark med Folkdanslaget på Nyköpingshus, 13-15 maj.

1961 Folkdansare och 4 spelmän reste till Tyskland 2-17 augusti.

1962 Gillet firade sitt 10-årsjubileum.

1963 Gillet sökte kommunalt anslag för första gången.

1966 Övningsdagen ändrades från fredag till torsdag.

1973 Ellert Skog blev vald till ordförande och är det fortfarande (1979).

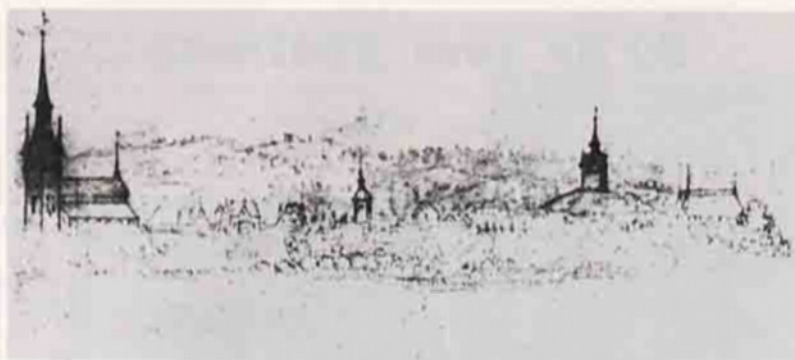
Efter viss nyrekrytering blev det en uppdelning av spelmännen i ett nybörjarlag och ett äldre lag.

1974 På årsmötet bildades en skivkommitte, bestående av Arvid Karlsson, Evert Lindberg, Gustav Nordin och Ellert Skog.

1975 En första skiva gavs ut med Gillet på ena sidan och Nyköpings Dragspelsklubb på den andra.

Gillet medverkade i radio för första gången. Det var i programmet "våra favoriter", som leddes av Gnesta-Kalle.

I slutet av juni åkte Gillet till Gotland och medverkade bl.a. i spelmansstämma i Vamlingbo.

Nyköping från söder. Teckning av Erik Dahlberg, 1660-talet.

1976 Sommarresa till Norge, där vi bekantade oss med Lillehammars spelmannslag.

1977 Medverkan i radioprogrammen "Påskfröjd" och "Söndagsmorgon". I det senare deltog fem spelmän med låtar och lät sig intervjuas.

Stort 25-årsjubileum med spelmansstämma avhölls på Nyköpingshus i början av juni.

Turné till Finland, där vi besökte Nyköpings vänort Iisalmi och Kronoby.

Gillet gav ut sin första egna skiva "Låtar från Sörmland".

1978 Musik på Centerstämman i Eskilstuna, den 18 juni.

1979 Turné till Holland under påsken, på inbjudan av Svensk-Nederländska föreningen. Även Folkdanslaget på Nyköpingshus var med.

Skivinspelningen "Folkton i kyrkomiljö" genomfördes den 8 maj.

27 juni - 2 juli : Deltagande i den Finlands-svenska spelmansstämman i Kronoby, Finland.

Radioinspelning med Gnesta-Kalle den 11 juli.

50 år som spelman

Gustav Nordin

Harry Eriksson, 16 år, dragspel
Gustav Nordin, 14 år, fiol

Axels trio 1929

Axel Andersson, fiol
Edvin Karlsson, dragspel
Gustav Nordin, banjo

Anledningen varför jag sätter detta papper i maskinen är att jag genomläst vår sekreterares förslag till bidrag i Sörmlandslåten nr 2/79 från vårt spelmansgille i Nyköping, kanske jag har något att berätta om en spelman som under femtio år har verkat i vårt härad.

Det var i Brandbol på magasinet den 28 juni 1979 kl. 01.00 jag kungjorde, att nu spelar Gustav sin sista dans för Er, så dansa med vördnad. Den första var 1929 på Runtuna dansbana en lördagskväll på sommaren. Jag var 15 år och hade köpt en tenorbanjo för 45 kronor på avbetalning. Efter några veckors övande kunde jag hänga

med i några tonarter, men det verkade som om publiken trivdes och även kunde dansa efter de framtrollade tonerna. Platsen har jag besökt i dagarna och funnit stora tallar växa där. Det är med vemod man besöker stället där vi en gång försökte glädja oss och andra med vår musik men tiden har sin gång. Några platser vill jag nämna som vi besökte fram till kriget: Lid, Sättraland i Ludgo (med Ludgo-Pelle som liten knatte vid räckert), Ekvallen, Bergtorp, Västerljung, Törnby hage och många andra.

Under krigstiden var det inte möjligt att hålla ihop något gäng, man var mest i beredskap. Efter kriget blev bygdegårdarna mötesplatser. Det var mest spelning åt föreningar av alla slag. Jag tyckte nog att ungdomen blev skötsammare mot på trettioalet, då ingen kväll blev fri från slagsmål.

Näväl, den banjon jag först köpte byttes snart ut mot en mycket finare som jag fortfarande spelar på någon gång. Den följdes sedan av många andra instrument som fyller min spelkula. Jag har aldrig kunnat låta bli något som låter därför har det blivit därefter. Någon skolad spelman blev jag aldrig men har själv insupit litet kunskap genom att lyssna och se.

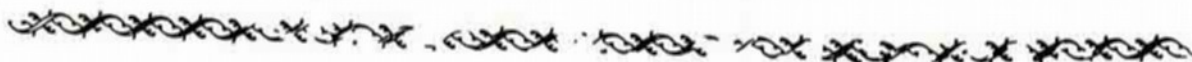
Om man skall sammanfatta vad man fått ut av musiken så tror jag, att en dansbana full med dansande och glada människor som rör sig efter en framkallad rytm, är en upplevelse för alla spelmän, så är det för mig. Därefter kommer brölloppspelningarna som ger en så vackra tankar för de unga tu. På 50 år hinner man med några bröllop, kanske 500 stycken.

Som folkpensionär får man nu tid att minnas och spela mycket mer än förr då arbetet gick i första hand, jag tror att en sådan kombination är bäst för en spelman. Under min barndom fick jag lyssna till mina morbröders musik, morbror Erik i Löfsund spelade tvåradigt dragspel och morbror Oskar i Snesta spelade fiol. Några av morbror Eriks polskor har jag inspelat på band av hans son, min kusin Erik, jag har även skrivit noter på dessa. Morbror Oskar som blev far till 11 barn har flera barnbarn som blivit kända musiker. Jag träffade ofta Målar-Olle i Lid. Jag spelade i Nordstjämans lokal där han var vaktmästare, även räskade min friarstråt så småningom bli åt samma håll. Jag hörde aldrig honom spela men hans låtar har jag genom Gustaf Watters försorg fått och även spelat in dem på band. Hela Spelmansgilletts repertoar har jag spelat in som trickinspelning. De omfattar f.n. 300 låtar och instrumenten är dragspel, fiol, bas och banjo.

Stjärnkapellet 1932

Fr.v. Gustav Nordin, Artur Karlsson
Axel Andersson, Edvin Karlsson

Nyköpingshus 1953

PIETAS, Fromheten, finns bara i Tora och Glanshammar. Kvinnan pekar mot skyn, och i förebilden syns, att hon pekar mot Gud Vader, som sitter i ett moln. Flera böcker finns i bilden som symboler för Bibeln och andra fromhetens rättesnören.

Kvinnan i Ösmo, som spelade för djävulen

Carl Gustaf Blomberg

Är det någon som skulle vilja lära sig receptet att skaffa sig en "Bjära"? Innan ni helt aningslöst säger ja, måste man nog tala om, både vad "bjäran", "bäran" eller "mjölkharen" är, och vad den kan råka ut för som har en så behändig tjänsteande.

Bjäran är ett trolldomsväsen, som man själv kan tillverka och som har förmågan att dra rikedomar av olika slag till sin ägare. Namnet "mjölkhare" används i södra delen av landet, "bäran" eller "spirtusen" är en benämning, mera använd norr över. Man tillverkar trolltyget av pinnar, gärna brända i båda ändarna, och lindar in stickorna i tygklutar och ullgam, så att det får formen av ett vanligt oskyldigt garnnystan. Men i trasorna skall man stoppa in bitar av sina egna naglar och avklippta hårtofsar, och på en torsdagsnatt skall man så mata tjänsteanden med blod som man tar ur sitt vänstra lillfinger, medan man läser: "Nu skall du för mig på jorden springa - så skall jag för dig i helvetet brinna".

Ja förlåt, nu rann hemligheten om tillverkningen fram direkt ur skrivmaskinsvalsens, utan att författaren vet hur det egentligen gick till, -men låt mig då samtidigt sända ut en varning, innan ni börjar med den farliga hanteringen. Att göra sig ett sådant trollväsen som en bjära, att skaffa sig en hjälpare, som kan samla ihop ägodelar av olika slag till gården, som kan samla säd till bingen på logen eller tjuvmjölkas grannens kor, så att man alltid har gott om gräddor till det rara smöret, - det är att förskriva sig till djävulen, att själv bli den ondes kreatur. Och det bekymmersamma är, att om man inte i god tid kan göra

sig kvitt tjänsteanden, då hamnar man på det otrevliga stället, just så som man lovade vid tillverkningen.

Nu finns det förstås ett sätt att komma ifrån förskrivningen och de eviga straffen. Man måste före sin död, och kanske ibland på sotsängen göra sig av med djävulstyget, och det måste vara genom försäljning. Man måste då vara hygglig och sälja till ett lägre pris, än man själv betalt, vilket kanske inte är så knepigt om man stått för tillverkningen, men eftersom varje ägare måste sälja för ständigt lägre pris, kan det ju bli bekymmersamt när man är långt ner i ägarkedjan, särskilt som vi i våra dagar både förlorat 2 och 1 öringar som betalningsmedel, och bara har kvar 5 öringen som minsta skilljemynt.

På flera håll i våra kyrkor finns det framställningar av hur det fungerar t.ex. med mjölkharen som tjuvmjölkas kor.

En av de bästa bildserierna med det här ämnet möter vi i Ösmo kyrka ute på Södertörn, där en medeltidskonstnär, som brukar kallas "Peter" (just efter en svårast signatur i den kyrkan) har avbildat en hel liten serie som instruktionen för bjäran.

Peter var verksam vid mitten av 1400-talet i flera sömlandskyrkor, och på den första av de fyra bilderna i Ösmo kyrkas mittvalv, ser man bjäror, som uppträder i harskepnad. I mitten av framställningen ser man en välvilligt blickande djävul, som står och klappar en ko - och den syns oss liten, men de medeltida korna var småvuxna. Den stackars kon blir mjölkad av flera harar, som på nästa bild spyrr upp mjölken, säkert fetare

än våra dagars standardmjölk, eftersom en bondkvinna med hjälp av en annan djävul direkt kan tjärna den uppspydda mjölken. På den tredje bilden är det åter en annan djävul, som hjälper kvinnan att forma smöret på en prydlig s.k. smörpall; kluten kvinnan bär på huvudet, och förklädet, som hon bundit för sig under detta mejeriarbete, känner man igen från bl.a. dräkt-detalljer i V.Vingåkers och Österåkers dräktskick.

Vi har här berättat om de scener, som återger smörhanteringen. Den fjärde illustrationen, som avslutar berättelsen, troligen använd av prästen i Ösmo som illustration till fömaningar mot tjuvnad och snikenhet, brukar inte avbildas, därför att den inte hör till huvudhandlingen. Men den bilden är av intresse ur en helt annan synpunkt. Den visar nämligen, som framgår av bifogade teckning, hur bondkvinnan hjälper djävulen att dansa. (Alla fyra djävularna har olika utseende, har olika klädsel och fysionomi, men man kanske inte kan räkna med så stor specialisering i helvetet, att en djävul är välutbildad för varje moment, utan konstnären menar nog endast att vederbörande kan anta olika hamn för olika situationer.) Alltnog, hör förekommer utan tvivel ett kohom som musikinstrument i den medeltida bildvärlden. Djävulen skumpar glatt omkring på sina klofärsedda fågelfötter, medan kvinnan tutar en dansmelodi i sitt kohom.

FOLKDANSLAGET PÅ NYKÖPINGSBUS

Tord Jonsson

Födelsedatum för Folkdanslaget på Nyköpingshus kan anges till den 27 oktober 1952, då ett konstituerande möte hölls och en interimsstyrelse tillsattes. Några medlemmar, som tidigare tillhört SGU:s folkdanslag i Nyköping bil-

[19] Kvinna från V. Vingåkers sn, Sörmland med tygpackar under armen för försäljning. Teckning av Hjalmar Möner år 1830.

Egendomligt nog håller han med en tass vid hornets mynning, ungefär som man brukar sticka in ena handen i homets "klockstycke" för att något modulera tonerna, och kvinnans hand, som också håller om homet, kan tänkas leka på de hål, som brukar vara borrarade i detta primitiva musikinstrument. Vilka melodier, som kan blåsas på ett sådant horn för att leda en dans, vet ej författaren till dessa rader, - har liknande vallhorn brukats i vårt århundrade, är det för att ge signaler mellan vallhjon.

Den, som är våra dagars harjägare, skulle enligt gammal folktro kunna räkna med, att om en hare hastigt försvinner, utan att jägarens skott har gjort någon verkan, då är det en mjölkhare han troligen har bommat på. Men har han varit förtänksam, och inte laddat bössan med blyhagel, utan med en silverkula, då kan han träffa också en mjölkhare, men när hunden skall ta reda på ett sådant byte, då finner han bara stickor, lappar och ylletråd, - och så naturligtvis en lifen skvätt med mjölk, som bjären skulle bära till sin husmor.

Eftersom valvmålningarna är bleknade och svåra att återge i foto, har ingenjör Sven Edblad på Länsmuseet i Nyköping ritat om den musicerande bondkvinnan till en tuschteckning.

dade grundstommen i den nya föreningen. Den ordinarie träningslokalen har alltsedan början varit gästbudssalen på Nyköpingshus.

Bland traditioner som lever kvar sedan den förste ordföranden Carl Gustaf Blombergs tid kan nämnas gillesaftnarna i gästbudssalen för allmänheten och "lilla julaften", som firas av medlemmarna sista träningskvällen före jul. Sedan 1955 har lagets medlemmar varje år träffats en kväll före jul för ljusstöpnig och annat julpysse.

Samarbetet med museet och Nyköpingshus spelmansgille har löpt friktionsfritt och varit berikande för verksamheten. Föreningen har sedan den bildades deltagit varje år i midsommarfirandet vid Nyköpingshus. Sedan 1970 har föreningen haft huvudansvaret för festligheterna. Barn- och ungdomsverksamheten har haft stor omfattning i föreningen under årens lopp. Barnlag har funnits sedan 1956, då Ingemar Ericsson var ordförande. 1977 uppmärksammades föreningen genom att Tore Werner, som varit aktiv i laget sedan det bildades, utsågs till en av Nyköpings kommuns kulturstipendiater.

Det har ej varit möjligt att få fram någon folkdräkt, som är baserad på gammal tradition från Nyköpings grannskap. En majoritet av medlemmarna i spelmansgillet och folkdanslagen i Nyköping har valt att anskaffa Vingåkers- eller Österåkersdräkter.

Tirfings folkdansgille

EINAR PETTERSSON

Sörmlands äldsta?

Sammanställningen har gjorts från gamla protokoll, anteckningar och skrivelser, som finns bevarade.

Av Einar Pettersson

När man sätter sig ner för att försöka göra en överblick över ett gammalt folkdanslag, är det väldigt svårt att rätt utvärdera vad som egentligen bör "visas fram". Därför vill jag nu i början "plocka fram" några verser ur den prolog som upplästes vid folkdans och spelmannsstämman som avhölls på Skansen sommaren 1921. Författare var den i dessa kretsar välkände John Grändell.

De gamla danser, hur käckt de brusa,
hur mjukt de spegla det vårligt ljusa,
när flickan hult emot vännen log.
Hur värms ej hjärtat, hur gläds ej högen,
ty genom glattet går allvarsvägen,
som vindens sus genom furuskog.

Hur festligt spelmannens toner strömma,
all Nordens skönhet och lust de gömma,
från fjärran tider når deras röst.
I stolta brudmarscher, vals och polska,
bor allt det veka, det vilda trolska,
som steg i sånger ur folkets bröst.

Dessa rader tycker jag tolkar allt som fanns inneboende i våra föregångares kamp för att bevara våra gamla danser och vår gamla folkmusik.

Tirfings folkdansgille bildades enligt gamla protokoll den 17 juli 1914. Ur gilletts arkiv har jag bläddrat igenom gamla protokollsanteckningar för att finna stoff till något som kan föreställa en historik. Många är de anteckningar som finns bevarade, ty varje träningskväll följdes av ett protokollfört möte. Laget bildades från början som en sektion under SGU-avd 203 Tirfing i Nyköping. Enligt vad som kommit fram lär det vara ett av de äldsta lagen i Södermanland, för att inte säga det äldsta.

I starten fick det namnet SGU:s Nationaldanskklubb, men redan i augusti samma år ändrades det till SGU:s Folkdanslag i Nyköping. Då antogs även stadgar för verksamheten. Bestämmelserna var hårda och kraven på deltagarna stora. Bl. a. kan nämnas att, för att bli medlem i laget fordrades skriftlig ansökan och rekommendation av någon som redan var medlem i laget. Ville man begära sitt utträde skedde detta också skriftligt och minst en månad före utträdesdatum vara inlämnat till styrelsen. Vidare måste man framföra skälet till sitt utträde. Disciplinen var hård och följde man inte gällande spelregler kunde man riskera uteslutning eller böter till lagets kassa. Reglerna var som sagt hårda, som ex. kan nämnas: var man för kort i växten, eller ansåg någon av lagets medlemmar att "man hade för mycket bus för sig", fick man inte sitt inträde. Någon hade enligt styrelsen kanske ingen "plastik", då blev även avslag. En annan sak som bör nämnas var den böteslista som fanns om man ej passade tiderna:

För sen ankomst till träning, upp till 15 minuter, böter 10 öre, 15 minuter eller mer 25 öre. Uteblev man helt från träningen utan s.k. giltigt skäl och utan att hava meddelat detta till dansledaren, pliktade man 50 öre.

Vem vet, kanske något för dagens lag att taga efter. Av erfarenhet vet jag att det inte finns något värre än när lagets medlemmar kommer och "dräller" in när det passar under en träningskväll.

Denna bild är från sommaren 1974, tagen utanför det s.k. Spelmanskaféet i samband med en "spontan dansning" före uppvisningen vid finska TV-festivalen i Kaustinen.

Som synes är det Trekarls Polska på gång.

Det är förvånande, när man läser dessa gamla anteckningar, att se med vilken energi lagets medlemmar "gick in" för sina uppgifter. Hade det något som inte var i enlighet med stadgarna, var genast debatten igång under kvällens möten. Vid genomgången av de gamla anteckningarna kan man finna, att en folkdansares liv inte bara är en dans på rosor, utan det finns en hel del tömen med i bilden. För att förklara detta går jag tillbaka i tiden då man vid ett tillfälle hade gjort en uppvisning med bl.a. Vingåkersdansen, som gick så illa att man på nästa möte beslutade att helt enkelt träna in en ny "besättning" till nästa gång. Detta talar ju för vilken hård kritik lagets medlemmar själva utsatte sig för. Denna anteckning har jag hittat i ett protokoll från 20-talet.

I början av 50-talet äkte man på nästa fadäs. Då var det

På baksidan avkortet finns skrivet:

Härmed ett prov på detta kort, som vi tidigare skrivit om och som vi vill ha ut till jul. Distriktet säljer kortet till medlemmarna för 15 öre stycket, och vid utförsäljningen avses de betinga ett pris av 20-25 öre. Förutom att försäljningen kan ge folkdanslagen och distriktet en slant, blir korten god propaganda genom att de på baksidan förses med uppgift om att det är Sörmländska Ungdomsringen som ger ut dem. -- Rekvirera omgående minst 100 kort annars går företaget om intet! Hittills har endast Stensund och Hög-sjö rekviderat.

Nyköping den 30 september 1949

Med hälsningar

Per E. Berg

Smålandspolskan som "spökade". Dåvarande spelman fick helt enkelt vända ryggen åt dansarna för att kunna spela dansen till slut. Detta tycker jag talar för hur mycket en spelman betyder för laget.

När laget bildades 1914 var det en man vid namn Otto Karlsson, som blev den första ordföranden. Sedan har laget arbetat oförtrutet fram till 1952, då det uppstod en palaver som gjorde att laget delades upp i 2 avdelningar. Den ena halvan gick då till slottet och där bildades Folkdanslaget på Nyköpingshus. "Tirfing" låg sedan i vila till 1963, då nya trevare gjordes, men genom en del olyckliga omständigheter blev det inte någon riktig fart förrän 1967. Då fick man igång intresset på allvar igen, främst genom att anordna kurser i gammal dans och där inflika enklare sällskapsdanser. Laget arbetade sedan intensivt fram till årsskiftet 77-78, då en ny splittring uppstod. Denna gång kom så Nyköpings Bygdegille till. "Tirfingarna" har med andra ord fått stå "fadder" till de 2 andra lag som nu arbetar inom Nyköping. Efter den senaste delningen har laget fört en tynande tillvaro, men vi hoppas och tror på en ny våg igen för detta "Sörmlands äldsta folkdanslag".

Första spelmannen som hjälpte till var den i spelmannskretsar välkände skomakaren Johan Lilja som så småningom fick hjälp av Hjalmar Bergström. Under årens lopp har det varit många skiftande krafter som sett till att bevara våra gamla folkdanser och deras musik. En fundering rinner upp, tänk om man kunde samla alla som under årens lopp dansat och spelat i "Tirfingarnas" gäng, vilken enorm längdans det skulle bli. Bland lagets större framträdanden får vi väl nämna den turné genom Finland som genomfördes sommaren 1972, samt engagemanget vid Finlands folkmusikfestival i Kaustinen sommaren 1974. Vid båda tillfällena passade laget på att besöka Nyköpings vänort, Iisalmi, och där visa upp våra svenska danser.

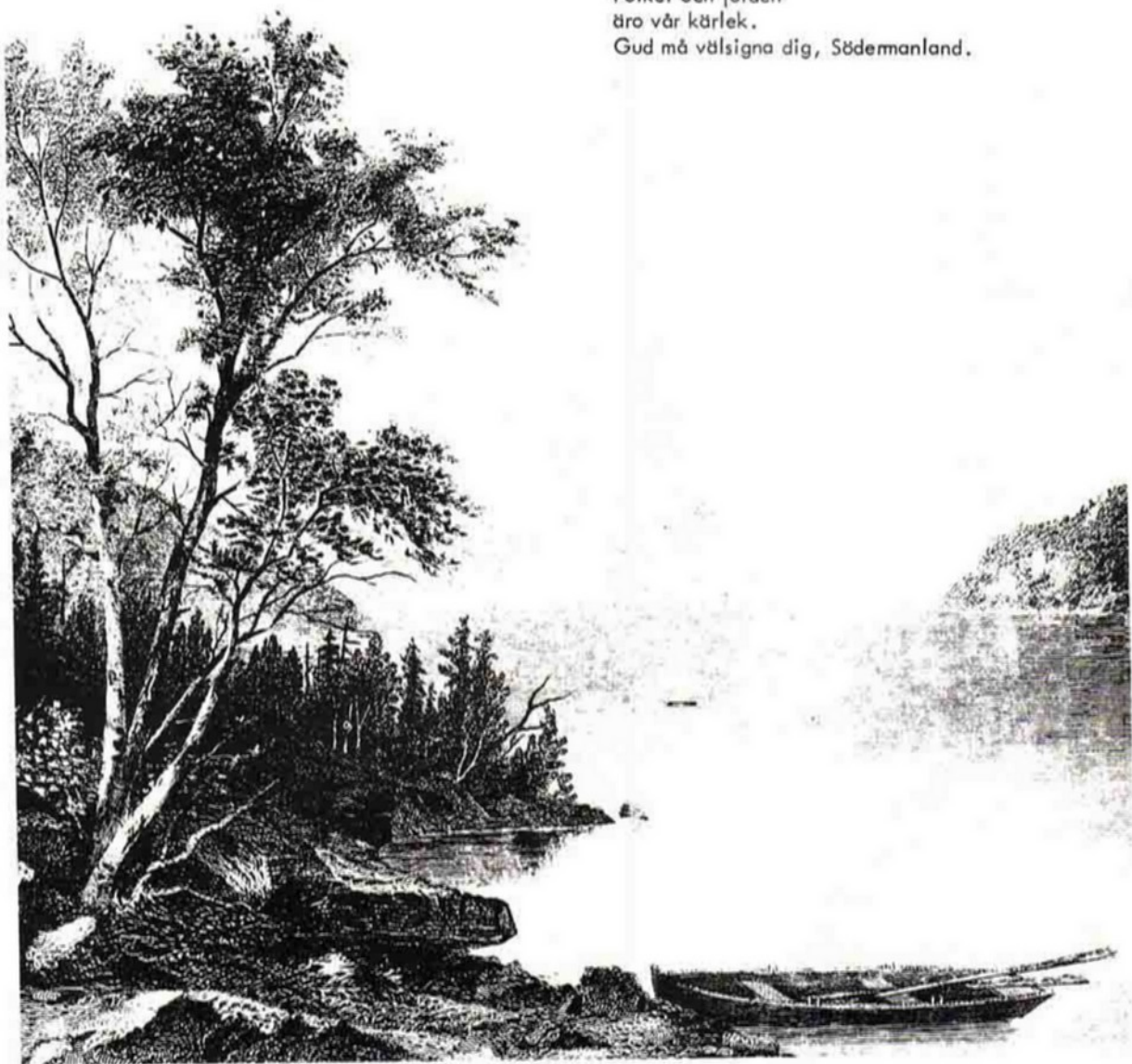
Ja, mycket finns som man kunde draga fram, men vi får nog tänka oss en egen tidning för att få plats med allt. Folkdans och folkmusik är ju, som alla vet, någonting som kommer och går. Ibland är det upp och ibland är det ner, som han sa som inte kunde kliva ur hissen.

Tirfing är väl inget undantag bland folkdanslag, förmodligen är det lika överallt, ibland finns det mycket folk och ta av, ibland är det lite. Så har det väl alltid varit och så kommer det kanske alltid att bli. En gemensam ide har dock alla "ärsfullarna" haft, att dansa och framföra våra gamla danser, samt vår gamla musik, som den meddelats oss från våra föregångare och energiska upptecknare.

Till avslutning på detta mina funderingar och upplysningar om ett gammalt folkdanslag, vill jag gärna plocka ut en vers ur en gammal sång, nämligen ur Sörmländska Ungdomsringens samlingssång: "Sol över landet". Texten är skriven av Ragnar Ekström och musiken av Elwång Björklund:

Sol över landet !
Fred över gårdarna
där vi i björksus och insjöbrus be !
Borta vid kyrkan
luta sig vårdarna
över de kära, som kommit till ro.

Barkbröd på borden,
stridslarm och härlek
byttes i rågsus och fred efter hand.
Folket och jorden
äro vår kärlek.
Gud må välsigna dig, Södermanland.

Ur Tunabergsbygden 1960

Utdelning av smörgåsar vid midsommar Herrgården Näveklarn.

Det var då, det

En gammal tradition som bestod i att midsommarstång restes varje midsommar i Näveklarn, fick sin avslutning sista midsommaren fru Sederholm levde eller år 1907. När midsommarstången första gången restes är inte känt, men det var med stort vemod beskedet mottogs, både bland samhällets befolkning och de stora skaror som sökte sig dit från trakten samt städerna Nyköping och Norrköping, att traditionen skulle brytas.

Det var förväntansfulla dagar när midsommaren närmade sig, inte minst bland barnen. Materialet till stångens

prydande fraktades fram med brukets dragare och på kvällen före midsommaraften kläddes stängen av samhällets kvinnliga befolkning, biträdda av barnen, som plockade blad och blommor. Efter väl förrättat värv bjöds damerna på kaffe i herrgården och barnen fick smörgåsar. Brödet var bakat på herrgården och osten till pålägget kom från gårdens mejeri. Smörgåsarna bars i klädkorgar till platsen där stängen kläddes och utdelningen sköttes om av husföreståndarinnan madam Klang. På midsommaraften kl. 6 e. m. restes den kraftiga stängen

av några handfasta karlar under det att salut gavs från salutbatteriet och mässingsmusikkåren spelade. De av musikanterna som hade söner stora nog för att vara notställ och notvänder fick sköta den detaljen, och då växte dom väldigt, för det var ju pappa som spelade. De övriga musikanterna hade en hel stab som väntade på uppdrag. Så dansades några ringdanser kring stängen, varpå den egentliga midsommardansen trädde på vinden till ett sädesmagasin som då fanns vid sjöstranden, men revs för många år sedan.

På midsommardagens förmiddag anlände lövprydda lustresebåtar, fullastade med folk, och sällskapen som hyrt båtarna hade egen musikkår som spelade vid ankomst och avgång.

Det var högtidligt och stämningsfullt då även så många av bruksbefolkningen som inte var förhindrade mötte upp.

Vid sidan av vägen mellan fiskarebyggningen och midsommarstångsplan hade affärsfolk slagit upp sina salustånd och där fanns allt möjligt att köpa, godsaker, ballonger, skämtartiklar, pipor, lyckobrev, bilder m. m. samt läskedrycker. På eftermiddagen upptogs midsommarfirandet igen och slutade med dans på sädesmagasinet.

Att samlevnaden måste få stora påfrestningar var ju oundvikligt bland så många festdeltagare.

Dels var det ständiga skavanker på umgänget mellan rotinnebyggarna i socknens omkring tiotålet rotar, dels var det mycket främmande från Nyköping och Norrköping och det gällde ju prestigefrågor av stora mått från alla håll, som ansågs lämpade för handgriplig uppgörelse vid detta tillfälle.

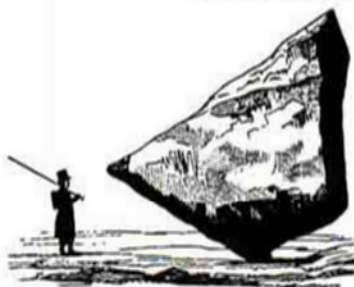
1793

Kungen dansar polska i gröngräset.

Konungen reste ifrån Karlskrona den 16 juli sjövägen till Skärva, en liten egendom tillhörig amiralen af Chapman. Hans Majt och hertigen emottogs der af Åtskillige fruntimmer från staden, bland hvilka en del, anförde af fru grefvinnan Ehrensvärd, voro klädda som herdnor, och en del åter anförde af fru Graméen, fodd grefvinna Horn, voro i blekingsk bondepigedräkt. De höge personerna behagade dansa flere polskor i gröngräset.

POPULÄR GEOLOGI (jemte Mineralogi).

En framställning af jordytans sammansättning, bildning och fortvarende omgestaltning, med afseende särskildt fastställt vid svenska förhållanden.

Flyttblock vid Gulltringsdal i Nyköping-län.

AF
EDVARD ERDMANN.

Med 65 träsnitt.

Pris: för häftade exemplar, hvilka gratis utlemnas till köpare af första upplagan af "Geologiska Väggtäffar", 1: 75; för kartonerade exemplar 2 kronor.

Ett nyårsminne

RAGNAR LARSSON

Under en av mellandagarna nyår och trettonhelgen sitter jag hos farbror Ivan på Tunabergsgården och pratar om tider som gått, då säger han plötsligt, jag minns en nyårs-afton för länge sedan, som jag kom och tänka på nu på sista nyårsafton, den vill jag berätta för dig, du kanske vill ta papper och penna och skriva ner den.

Jag svarar honom att visst skall jag göra det, är det en tråkig, eller rolig berättelse. Nej det är det inte, men det påminner om hur fattiga vi var i barndomen och så kommer jämförelsen på nu och då.

Ivan berättar:

Leonard, min tvillingbror, och jag hjälpte far att röja undan lite i källbacken vid Nygrans och på middagstiden nyårsafton skulle vi vara färdiga. Vi var omkring 13 år och hade ju slutat skolan för att på allvar hjälpa till hemma. Vi hade nu hört att nere på bruket skulle det bli nyårsdans hos Thunströms på Smedbacken och nu ville vi väldigt gärna gå dit, varför vi tillfrågade far om vi kunde få gå dit på kvällen, inte för dansens skull, men att få höra på musiken och kanske lära något nytt, ty vid den här tiden hade vi på allvar börjat lära oss spela på det lilla dragspelet vi övertagit från Kalle, som nu spelar fiol. Far tyckte nog att vi kunde vara hemma på nyårsafton och inte hade vi ju annat än träskokånger att ha på fötterna och det passade ju inte så bra till dans, inte hade vi särskilt lämpliga kläder heller. Vi hade dock tänkt ut hur detta skulle lösas och föreslog far att vi kunde få låna något par stövlar var från Kalle och Martin, som ju var borta från torpet på annat nyårsfirande. Kläder hade vi ju ofta till låns, eller övertagande av dessa äldre bröder. Nåja--till sist gick far med på vårt önskemål ty vi hade ju ändå hjälpt till med röjningen. Så kom då kvällen och vi gick med raska steg i lånade stövlar ned mot bruket och det emotsedda nyårsfirandet.

"Nygransbröderna"

Karl, Martin, Leonard och Ivan Larsson.

Bruksmusikkören. Nävekvärn 1921

Från vänster: Holger Nordström, Fritz Lindkvist, Ingvar Holmberg, Tage Lindberg, Ake Lindberg, Bengt Dahlström, Ragnar Larsson (trummor), Ville Bäckman, Tore Holmberg.

på Smedbacken.

Där hade redan samlats en del ungdomar från bruket och när vi kom såg de lite frågande ut om Nygranspojka också skulle vara med på dansen. Kanske vi inte var så välkomna---det skulle minsann komma andra tider då spelmännen från Nygrans komme att vara välkomna på både nyårsfester och annat ---. Vi lyssnade på musiken och höll oss lite undan, men i närheten av spelmännen. Efter en stund blev vi uppmanade att bli med och spela kort i ett annat rum där de som ej dansade höll till. Men då behövdes ju pengar och det hade inte vi mer än några tioöringar, som vi skulle lägga i spelmanskollekten. Vi visste inte hur vi skulle göra och vi kände oss inte så hemma i det här nya. Vi drog oss mot förstugan och plötsligt försvann vi ut och travade på mot hemvägen. När vi kommit förbi bebyggelsen vid Rävgruppen och Blomgrens så var vi vid Blomgrensgrinden och storskogen utmed vägen mot hemmet. Vi kände oss nu tryggare och tyckte att nu var vi på våra egna marker, det här var vårt och den trygga ensamheten hörde oss till när vi travade på mot hemmet. -Kors är ni redan hemma var fars kommentar när vi ganska tidigt på kvällen åter var hemma vid Nygrans. Ja det var väl inte så roligt som vi tänkt oss och detta anade kanske far också, så all utfrågning om hur vi haft det uteblev.

Ja du, så kunde det vara i vår barndom, vi var så fattiga att vi inte ens passade in bland brukets ungdom, som ändå hade det lite bättre än vi. Tänk sådan skillnad det är i dag och mot den gamla tiden, nu har jag så lungt och skönt här på hemmet, men minnena kommer och jag minns hur svårt vi hade det. Vi sitter tysta en stund, ty även jag blir gripen när jag lyssnar till Ivan ---- då knackar det på dörren och in kommer någon av personalen med kaffebrickan, en bekräftelse på att rätt mycket har allt blivit bättre i alla fall.

VIOLIN
I - II*Nyårs-polska. Ragnar Larsson.*2-stämme *K.*

D.C.

Fine

D.C. al Fine.

Ragnar Larsson

PONTUS SCHWALBE, folkmusiksamlare i Björkvik

ARNE BLOMBERG

När A. G. Rosenberg publicerade sin första folkmusik-samling 1876 väckte detta en hel del uppmärksamhet vilket bidrog till att han kom i kontakt med flera andra samlare av folklåtar och erhöll på så sätt material till ytterligare två häften (1879 och 1882).

En fjärdedel av materialet i det andra häftet samt alla låtar ur det tredje är insamlat av organisten Pontus Reinhold Schwalbe i Björkvik. Av en tillfällighet kom jag i kontakt med hans sonson Nils Schwalbe i Farsta som i sin ägo har den första av den gamle organistens låtsamlingar och dessutom en försvarlig mängd andra intressanta handlingar efter sin farfar.

Notboken innehåller sextio polskor av vilka fyrtiotalet ingår i Rosenbergs häfte där melodierna uppges vara från Uppland. Förlagan till Schwalbes häfte bör alltså vara skriven av en upplänning, denne är dock tyvärr ej namngiven.

Häftet är intressant av flera orsaker eftersom det innehåller ett gott musikaliskt material med ett flertal varianter av polskor från 17- och 1800- talet jämte ett stort

antal melodier av unikt slag. Sitt största värde har dock häftet genom att det är det hittills enda kända utgångsmaterialet för den rosenbergska utgåvan och vi kan här se i vilken utsträckning som arrangemanget för piano har medfört ändringar i melodin. Flertalet av melodierna återfinns i den tryckta versionen i identiskt skick men i vissa fall kan man konstatera ett tillrättaläggande för pianot som gör melodin svårspelad på fiolen. Jag hoppas kunna återkomma om detta i en senare artikel!

Pontus Schwalbe var son till målaren Knut Reinhold Svalbe (namnet stavas olika i olika generationer) som levde 1791-1830. Sonen föddes i Stockholm 1815 och växte upp i Södertälje där fadern var verksam. Som sextonåring blev han elev vid Kongl. Musikaliska Akademien.

Ur hans "Tjänste- och Meritförteckning" finner man att den unge organisten hade en rad olika anställningar de första åren:

1834 Vice organist och klockare i Sorunda
1835 Folkskollärare i Huddinge
1837 Informator vid Widbyns
1838 Vice organist och skollärare i Turinge
1839 Sång- och musiklärare i Södertälje
1840 Ordinarie organist och skollärare i Stigtomta och Nykyrka

1842 kom den nu erfarne och välmeriterade organisten till Björkvik där han tillträdde tjänsten som "Organist, Cantor, Klockare och Skollärare". Utöver denna sannolikt omfångsrika tjänstgöring var han även socknens vaccinatör och bidrog till att framgångsrikt bekämpa smittkopporna så att dessa "med högst få undantag icke i socknen förekommit äfven vid tider då de i angränsande socknar skördat talrika offer".

Schwalbe var även kunnig i orgelbyggnad, 1869 invigdes en av honom byggd fyrstämmig orgel i Barsebäcks kyrka. Enligt ett intyg hade denna orgel en "mycket behaglig och mjuk ton".

Mångsysslaren Schwalbe var även fotograf och i släktens ägo finns några unika bilder från Björkviks gamla kyrka före branden 1868.

Under sina sista år tjänstgjorde han även som officiell observatör av väder, lövsprickning, flyttfåglarnas tider mm. Hans sista anteckningar är från mitten av 1882 då han slutade sitt innehållsrika liv.

Samma år utkom från trycket Rosenbergs tredje samling innehållande 100 polskor insamlade av Pontus Schwalbe. Utgåvan nytrycktes 1969 och är sedan dess vida spridd bland spelmän i hela landet. Skänk gärna en tacksamhetens tanke åt Pontus Schwalbe när du spelar de melodier som han samlade in för hundra år sedan!

Spelmän i Rönö och Jönåkers härader

ARNE BLOMBERG

Södermanlands spelmansförbunds arkiv innehåller en mängd uppgifter om både spelmän och låtar från södra Sörmland. Den följande skildringen blir därför enbart ett sammandrag av vad som finns i några av arkivets viktigaste källor. Den intresserade hänvisas som vanligt till arkivet för vidare studier...

Rönö härad

Redan i Sörmlandslåten nr 2 1978 fanns ett par artiklar om den berömda Anders Andersson från Låstringe. Han är tveklöst en av vårt sekels största sörmländska spelmän. Han deltog i riksspelmansstämman på Skansen 1910 och vann samtliga sörmländska spelmanstävlingar som han deltog i. Han föddes 1851 i Låstringe socken och lärde sig spela av Erik Eriksson i Blackkärr, "Blackkärrsgubben" och av sin morfar Olof Olsson, Västerljung. Morfadern var född på 1780-talet och dog 1861.

Olof Andersson besökte Anders Andersson 1924 och tecknade upp tio slängpolskor vilka trycktes i Sv Låtar. När den stora folkmusikinventeringen utfördes 1936 var det tyvärr för sent att rädda flera låtar ty spelmannen dog detta år. En mängd låtar har dock bevarats i muntlig tradition, främst av sonsonen Yngve Andersson, Södertälje, som i sin tur förmedlat låtarna till många unga spelmän. Traditionen efter Anders Andersson är därför kanske en av de bäst bevarade i Sörmland.

I Låstringe föddes 1864 Axel Viktor Johansson som varit en rätt betydande spelman. Han verkade och bodde i Svärta. Hans låtar vandrade vidare till dottersonen Bertil Säfström, Svärta (född 1913) och flertalet av dem härstammade från Albert Ceder, Sättersta socken. Ceder lär ha lärt sin konst i Norrköping och ansågs som en skicklig spelman vilken genom sin kärlek till glaset ådrog sig en förtidig död.

En känd spelmansprofil hade Axel Fredrik Bergström från Tystberga (1854-1945). Den välkända Tystbergavisan är som bekant upptecknad efter honom och hans trivsamma anlete pryddes affischer och andra trycksaker vid Kringellek i Södertälje 1973. Bergström spelade flera bröllopslåtar och kunde många visor med både vackra och fula texter.

Skräddarmästaren Johan Edvard Andersson föddes 1862 i Ludgo socken. Han verkade i Nyköping och hade lärt sina låtar efter fadern Anders Johan Andersson, född 1830 i Bogsta och död omkring 1924. Denne ägnade sig åt fiolen in i det sista och deltog - över nittioårig - i en sörmländsk spelmansstämma.

Carl August Olsson, Lids socken, var gehörrspelar. Han var till yrket målare och som spelman känd under namnet Målar-Olle. Han besöktes 1934 av Nils Dencker som upptecknade över 40 låtar efter honom.

Målar-Olle var född 1858 i Lids socken och lärde sig spela fiol av sin far Carl Erik Olsson (född 1830 i Lid). Fadern var spelman och snickare och dog 1914 i Stigtomta. Fadern brukade spela ihop med sin bror Gustaf Olsson, född omkring 1827. C E Olsson hade lärt sig spela av Spel-Lasse från Pettersborg i Lid. Andra gamla spelmän i socknen var Vilhelm Andersson i Stenbro och snickaren August Lundblad.

Från Lid härstammade även Frans Andersson i Stigtomta (1873-1969). Han var under många år förbundets äldste medlem. Han lärde sig spela, åtta år gammal, av fadern Anders August Pettersson, denne spelade tillsammans med Andersson i Spånga, Råby socken, och Vilhelm Andersson, Sandvik, Stigtomta. Gustaf Wetter tecknade upp låtar efter Frans Andersson 1956 och 1963 gjorde Jan Ling en bandad intervju med honom. "I min ungdom var det inte värt att spela upp en vals. Tre-takt-polko" och paderkatt var det enda som de dansande exmerade", sa Frans Andersson.

Oskar Andersson i Spelvik (1885-1959) var född i Blacksta men flyttade som åttaåring till Runtuna socken. Han lärde sig spela fiol vid sexton års ålder efter en Runtunaspelman vid namn Otto Gustafsson. En av Oskar Anderssons valser hade han lärt av Klas Åström i Torsåker.

Den flitige Nils Dencker besökte även Gustaf Alfred Andersson i Djuresta, Ludgo socken född 1869 och snickaren och byggmästaren Carl Gustaf Lindell, Trosa. Den senare var född 1865 i Runtuna och var endast åtta år då han fick en fiol av Spel-Andersson i Spånga. Hans egentliga läromästare blev emellertid en annan spelman vid namn Alfred Karlsson, elev till Andersson i Spånga. Han hade även lärt sig efter klockare Andersson i Runtuna.

Jönåkers härad

Ett välkänt spelmanspar när spelmansförbundet var ungt var Hjalmar Björklund, Oxelösund och Johan Lilja från Nyköping. Gustaf Wetter har berättat att när de spelade så stampade Lilja takten med vänsterfoten (som var en klumpfot) han såg ofta trumpen ut, vilket lär ha berott på att hans framtänder misspyddes av en stor snusbuss. Björklund däremot spelade med hela kroppen och sken som en sol. Björklund var född 1871 och var enligt GW besvärlig att teckna efter. "Det var omöjligt att få Björklund till att samla sig så länge, att jag kunde hinna med att teckna upp en låt. Han började strax med en ny och pratade om nåt annat."

Lilja var född 1878 i Nyköping och tillhörde en musikalisk släkt. Inte mindre än tretton personer, bland dem morbrodern, grenadjären Frick med hela sin familj, spelade fiol då Olof Andersson 1924 och Nils Dencker 1932 besökte Lilja. Lilja var en av Blinde Kalles många elever.

Blinde Kalle, Karl Eriksson i Stigtomta var orgeltrampare i kyrkan och en vida berömd spelman. Han skall dock ej förväxlas med den än mer berömda Blinde Kalle som spelade på Djurgården i Stockholm.

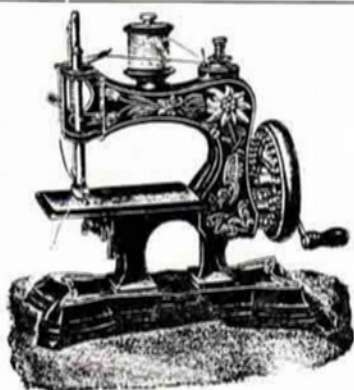
Blinde Kalle levde 1838-1911 och han hade som sagt många elever. Flera av dem blev bemärkta spelmän och i många fall finns uppteckningar och inspelningar bevarade från dessa. Förutom Lilja så hade även Björklund lärt av Blinde Kalle. Två elever vars spel har dokumenterats på band av Svenskt Visarkiv är Knut Karlsson (f. 1893), Bergshammar och Emil Andersson (f. 1886), Stigtomta. Gustaf Wetter har tecknat en rad låtar efter Arvid Gogman i Bettna och Erik Fogelström, Stockholm, den senare var född i Stigtomta (1881) och kunde 60 låtar efter Blinde Kalle. Läraren var sträng och noggrann. "Spela rent!", "Håll takten!" var ideliga förmaningar till eleverna.

Rickard Forsman, Oxelösund (1870-1954) hade sina melodier dels från en smälänning vid namn Svensson och dels efter fadern, Karl Fredrik Rutger Forsman, född 1844 och död omkring 1890 i Tunaberg. Denne var en duktig fiolspelman med en rik och skiftande repertoar. Vid tolv års ålder lärde sonen spela fiol och blev med tiden en eftertraktad bröllopsspelman som ofta tingades långt i förväg.

Gustaf Jonsson, Nykyrka var lantbrukare och kyrkvård. Han var född 1878 i Stigtomta och hade tre morbröder som spelade fiol. Två av dessa var elever till Blinde Kalle.

ÄHLÉN & HOLM — INSJÖN

Symaskin No 4683 är en nyhet, som för hvarje flicka torde vara en synnerligt lämplig present och vi tro icke att en flicka kan erhålla en mera underhållande sak. Genom att maskinens konstruktion är mycket solid och sinnrik är den icke blott lämplig att lära sig sy på, utan kan man med den sy enklare saker, hvar genom den bör vara icke allenast till nöje utan äfven till nytta. Maskinen är mycket välgjord, dels förnicklad och dels svartlackerad med fina målningar i guld och läger. Maskinen fästes vid bordet med en klämma, försedd med skruv. Höjd 20 cm. Alla som sett denna lilla symaskin, hafva uttalat sin beundran öfver densamma. Skulle möjligen någon kund icke finna den till belåtenhet, så taga vi den gärna åter, om den genast returneras i oskadadt skick. Alltså ingen risk köpa hem en maskin på prof. Pris 7,90 pr st.

Ferdinand Gustafsson, Björkvik föddes 1882. Han kallades "nyffen" efter stället han bebodde. Han spela "så snart han kunde hålla i en fiol". Fadern Gustaf Eriksson i Axtorp, Björkvik (f. 1846) var spelman - han hade lärt av en morbror - och undervisade sonen på en fiol som Eriksson själv hade tillverkat. Beträffande äldre spelmän nämnde Gustafsson "Pelle i Kornboda" - troligen identisk med den i Svenska Låtar omnämnda "Kombon" - samt Glaboln, den äldre och den yngre.

Den äldre Glaboln (som alltså bodde på gården Glabol i norra Björkvik) kallades Spel-Erker och var med i finska kriget 1808. Det berättas om honom att när han dog måste man lägga hans fiol i kistan, ty han hade hotat med att den aldrig skulle bli tyst om han ej fick den med sig i graven.

Den yngre Glaboln hette Fredrik Jonsson och dog på 1880-talet. Det finns många Glabollåtar bevarade efter deras elever. Många av låtarna spelas med a-dursstämmning (EAEA) och är kanske särskilt omtyckta av den unga generationens spelmän. Ett gott urval av Glabollåtar återfinns i Svenska Låtar, dels hos Johan Lilja och dels hos Johan Albert Ekvall, Björkvik. Ekvall föddes 1859 och lärde sig spela av en smed i Björkvik vid namn Jansson (1850-1927) och av dennes läromästare smeden Brant vid Hovsta.

REDAKTIONEN ÖNSKAR ALLA SINA LÄSARE

God Jul och Gott Nytt År!

Polska efter Målar-Olle, upptecknad av Nils Dencker.
 Denna melodi bygger på ett tema som tydligen varit mycket populärt bland spelmän i Sverige.
 Temat finns i många låtuppteckningar från hela landet, enbart från Södermanland finns ett
 tiotal uppteckningar.

Polska, spelad av Målar-Olle. Upptecknad av Nils Dencker.

Hör du flicka lilla med ett ord,
 vill du gifta dej när du blir stor.
 Ja vill gärna ha dej, ja ska ej bedra dej,
 ja ska tala med din far och mor.

Samma polska som ovanstående, men efter Bergström i Tystberga.
 Även denna låt upptecknad av Nils Dencker. Observera den nästan
 identiskt lika melodien, men skillnader i tonalitet och rytmik.

Polska, uppt. av Olle Andersson efter spelmannen G.V. Andersson.

Polska efter Målar-Olle, uppt. av Nils Dencker.

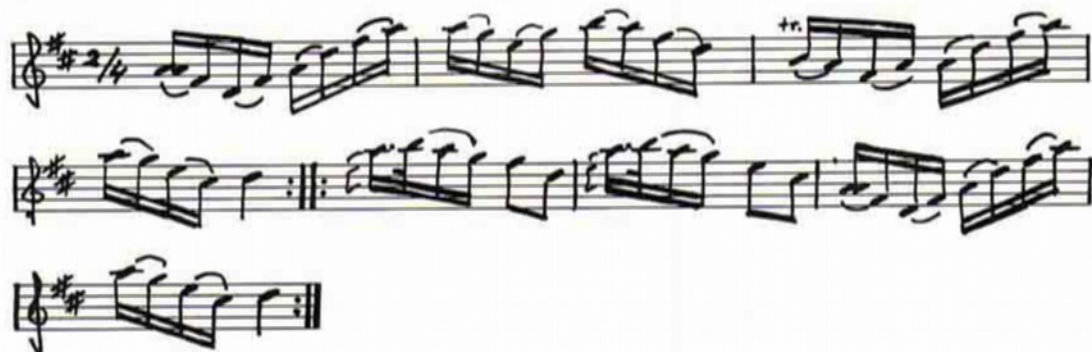
Sandals-Nisse med hurtigt mod,
han mände sig uti kärlekstankarna gånga,
Så fick han se var Kari stod,
i herrgårdsgrinna och locka grisama många.
Han sade: fänta, vill du töva vänta,
vill du vara trogen, ja' ä' redan mogen
Te' att älskogen sköta.

Enligt upptecknaren är polskan ett skillingtryck, tryckt i Falun 1788 och Uppsala 1794.
Den ingår även i Bondessons visbok som nr 89.
Såväl melodi som text vanlig i Södmannaland.

Polska, upptecknad av Olle Andersson efter Rickard Forsman. Denna polska brukade spelas med fiolen stämd E-A-E-A. Meloditemat i den här polskan finns i många andra uppteckningar efter äldre spelmän i Sörmland, ex. Malmkvist i Hjälesta, Floda.

" BRUDMARSCH " efter Målar-Olle, som hade den efter sin far.
Upptecknad av Nils Dencker.
Meloditypen är mer en engelska än marsch, och uppt. gör också anm.:
"Melodin förefaller vara en angläs".

"HEMMARSCH" efter Ferdinand Gustavsson, "Nyffen" kallad. Lägg märke till likheten med "brudmarschen" efter Målar-Olle.

"Inte kan ja dansa ryska polska" spelad av skräddare Nilsson i Bergshammar.
 Upptecknad av Nils Dencker 1930.
 Uppt. anm.: Melodien finns tryckt (som 16-delspolska) hos Bagge (Östergötl. 32).
 Eljest har jag ej sett den i tryck annat än i Svenska Låtar Dalarna III nr 712, 826 o. 850.
 Tonarten där förefaller vara dur.

Polska, upptecknad av Olle Andersson efter Axel Axelsson i Östtorp, som hade den efter sin far Melker Andersson. "Ryska polskans" tema går klart igen i den här polskan.
 Tidigaste uppteckningen i Sörmland av en polska med det här temat är gjord av A.P. Andersson i Vingåker någon gång på 1870-talet.

Vals, spelad av G. Andersson.

Polska efter A.W. Johansson, uppt. av Olle Andersson.

Några spelmän i Lunda socken

ANDERS LIND

Källa till denna berättelse är målaren och spelmannen Gösta Forsberg, Bärsta kronogård, Stigtomta, född 1906. Morfadern, grenadjären Karl August Forsberg, född 1853 i Hållstugan i Kila socken, var hans läromästare. I Lunda socken, några kilometer från Jönäkers samhälle låg en gång torpstugan Rosenkälla. Där bodde en hantverkare som försörjde sig på att tillverka likkistor. Hans gumma var en duktig spelvinna som trakterade såväl munspel som enradigt dragspel med stor bravur. Hennes paradnummer var trestegsvalsen "Prins Gustafs vals". Ett stenkast därifrån i hemmanet Skratortorp bodde Johan Fröjd. Fröjds pojke Konrad var en hejare på fiol och spelade flera låtar som han lärt av en gårdfarihandlare, som alltid hade nya låtar då han kom. Till professionen var han målare, men var även duktig möbelsnicka-

re. Den lilla stugan som Konrad o hustrun Sigrid bodde i bestod av bara ett rum och dammet från svarstolen trängde in överallt, varför man alltid hade för vana att blåsa på tallriken innan man serverade maten. Vanan blev så stor att även borta på kalas blåste man först på tallriken. Konrads svärmor speciellt hade svårt att förlika sig med denna vana.

I torpet Rosenlund med vacker utsikt över Kiladalen bodde i början av 30-talet en tysk musiker Bela Schnöckel. Han hade bott i Norge under första världskriget och försörjde sig här med att spela fiol på kalas och andra fester. Han for hem igen i mitten på 30-talet, men kom ej tillbaka för att han lämnat Tyskland under första världskriget och ej lytt maningen att återvända hem och delta i fosterlandets försvar.

Kungörelse.

117.

Den 21 och 22 innemarande Junii månad kommer ombyggnad af den så kallade Skåubroen, belägen å allmänna Landsvägen emellan Byringe Östgälfwaregård och Strengheds Stad, att verkställas; hvilket härigenom kungjordt warber, med tillståndigifwande, att Resande emellertid kunna begagna sig af vägen genom Åkers Socken till Malmby Östgälfwaregård. Utlöpfung i Lands-Cancelliet den 6 Junii 1827.

Kungörelse.

118.

De Gratialisiter inom Södermanlands Compagnie af Kongl. Lif-Regementets Grenadier-Corps, hvilka åstunda utbekomma deras underhåll för första hälften af innemarande år, äga att i sådant ändamål, försedde med Underhållsbrefwen och behörige Prestebewis, anmäla sig hos Wäpnarskrifwaren, Herr Hålt-Kamereraren Carell, i afledna Enkan Woflanders Arfwingars Gård här i Staden den 2 nästkommande Julii månad, kl. 10 f. m.; hvilket, efter derom gjord begäran, härigenom till vederbörandes efterrättelse kungöres. Utlöpfung i Lands-Cancelliet den 6 Junii 1827.

Kungörelse.

119.

Gedan Kongl. Swen Hof-Rätt, genom till Benerandum Consistorium i Strengheds affäsen frifwelse, rörande Skarprättaren i detta Län Carl Magnus Lindermans Son, Johan Fredrik, hvilken för brottsligt förhållande blifwit dömd till spöstraff och uppenbar kyrkoplikt, och wid ransakningen befunnit aldeles okunnig i sin Christendom, samt, ehuru 21 år gammal, icke ännu begått den Heliga Natwarden, begärt, att enär bemålte Johan Fredrik Linderman icke kunnat träffas, för att erhålla nödig undervisning och beredelse att kunna värdigt begå den Heliga Natwarden, åtgärd till hans ertappande och befordrande här till måtte widtagas; Så får Konungens Befallningshafwande härigenom allmänneligen efterlysa bemålte Johan Fredrik Linderman, med befallning till Krono- och Stadsbetjente i Länets, att honom noga efterspana, wid ertappandet gripa och under tillsyn hit införa. Utlöpfung i Lands-Cancelliet den 6 Junii 1827.

Kungörelse.

120.

Off förekommen anledning har Länets Kongl. Hushållnings-Säckars allmänna sammankomst, som enligt Säckars statuter bordt inträffa dagen efter näst infallande Sommarmarknad, blifwit uppskjuten till den tid framdeles utfäddes och till vederbörandes efterrättelse kungöres. Utlöpfung i Lands-Cancelliet den 6 Junii 1827.

Ung dam!

med fördelaktigt utseende och med ståtlig figur, frisk och stark samt van vid påpasslighet och ordning erhåller 1:sta assistentplats A

Modedans- och Gymnastikinstitutet

Sturegatan 4

Obs! Några förkunskaper ej erforderliga annat än musikalisk samt ej för klumpig. Sökes dagligen kl. 1—2.

Direktören.

YNGLINGAR

vinna inträde i folkdanslag. Svar till »F. D. K.», Annonsk. S:t Erikgatan 51.

Ljuva

20-årl!

Manligt hembiträde

fullt kunnig i matlagning samt allt som tillhör ett bema skötsel. Fina betyg och ref. Liten lön. Vänk. bemötande. Svar till »När som helst 69», Dagens Nyheter, Stureplan.

SHIMMY!

I dag och i morgon kl. 6—7 uppvisning för allmänheten huru shimmy och andra moderna danser skola dansas moraliskt och konstnärligt. Fritt inträde.

MODEDANSINSTITUTET
Sturegatan 4.

"Kung sökes!"

Vem vill bli vår vän innan sommar'n förgått? Vem vill bli kung i trånande drömmarnas slott? Vem vill sätta i pant den frihet han har? Ted flickor i spänning nu vänta på svar. — Svar med foto, ej anonymt, till »Romantik» och »Svärmeri», Dagens Nyheter, S:t Eriksplan, f. v. b.

SE HIT!

På Stadsdagshuset på Kungsholmen emottages ännu dagligen kör emot 16 s. för stycket öfver hela sommaren; betalningen erlägges i huset nro 8 och 9 i Småla gränd på Ladugårdslandet.

Stålbattongen BLIXT

är erkänt nutidens effektivaste, mest bekväma försvarsvapen. Självutspringande ur handtaget vid utdelandet av slag och blir då 35 cm. lång samt i fickformat 13 cm. Säljes ännu, oaktat prisförhöjning, till endast kr. 3:— fraktfritt.

IMPORTBOLAGET
HOFORS

Allmogegillet

börjar sin vårsång med dansafton Måndagen den 15 Januari kl. 8 e. m. Å Kvinnoklubbens lokal, Nybrogatan 50.

Aktningsvård ungdom, som intresserar sig för folkdanser, kan vinna inträde.

OBS! Skicklig instruktör. Musiken utföres av den kände Dalspelmannen Anders Soling.

Dansa hemma!

Danskurser i hemmen av ung, bildad danslärare i modern Vals, Fox-trot, Blues samt Charleston. 8 kr. i tim, provtim. 5 kr. Musik medföres.

Danslärare W. Linde.

Tel. Östern. 52 92 Säk. 11—2.

Bygdespelman

utför gammal, svensk folkmusik för fester eller & server. eller dyl. Svar till »Känd folkspelman», Dag. Nyh., Hornsgat. 1.

GUSTAV III var den store tjuararkonungen. Han älskade prakt, lukulliska fester, musik och sköna kvinnor. Han införde glädjen hos vårt surmulla folk, han uppmontrade bildkonsten och de vittra idrotterna. Under sitt korta liv levde han som det anstår en fullblodig konstnäratur. Han var en dyrbar, alltför praktälskande och slösaktig konung och de smålokala borgarna skakade betänksamt på huvudet, då hans galavagn rullade förbi. Älskad blev han dock av folkets flertal och över hans regering ligger ännu ett skimmer av poeti och skönhet. Han lever alljämt i historiens panteon som tjuararkonungen. Han lärde således sitt folk att älska skönhet och prakt och att han ej lät putsa sina skor med Viking skokräm berodde därpå, att denna utmärkta skokräm först långt efter hans död fördes ut i marknaden. Detta är dock att beklaga, ty Viking skokräm hade verkligen varit någonting i hans smak. Hur skulle han ej ha frejdats, då han sett den rika, underbara gläns, som även de sämsta skor erhöles, om man putsar dem med Viking skokräm. Tjuararkonungen skulle själv ha tjuasats av de egenskaper, som äro utmärkande för Viking skokräm.

Dans!

Ni kan bli en modern sällskapsmänniska genom att deltaga i en kurs i modern kroppskultur, som bringar kropp och själ i harmoni, ger god sömn, förnyrar ert åldriga utseende, jämnar ut rynkor och veck i ert ansikte. Det överflödiga fettet försvinner, ert kropp blir mjuk och behaglig, Edra usla nerver bli lugna. Ni blir 10 år yngre i rörelser och sätt.

Obs! Institutet har den bästa och största lärarekår ett dylikt modernt inst. kan uppvisa. Det går ingen dag utan att ett 20-tal personer ända upp till 68 år göra besök och bliva övertygade om den moderna kroppskulturens verkan. Hav godheten besök Modedans- & Gymn. Inst., Stureg. 4, i dag kl. 11—12 eller 4—7 e.m. R. 758 99. A. 9498.

Bytes mot bil

gammal sybehörsaffär eller kurrant varulager. Ö 80 73.

KAOS

I Thé dansant och festbal

3—5, complet & Kr. 2,—.

8—2 afdräkt obligatorisk.

Undvik köll! Köp bil, till bilen & Sv. D:s & D. N:s dep. byr. innan kl. 4. Vid ing. efter kl. & biljetter & 2 o. 2.50 + skatt.

del Internationella dansparat
LY ESTRA & FRED
danser både vid thé-dansant och festbalen.

BIRMA

Hornsgatan 90

Kulturell Dans 8—1

Entré: Dam 1:—

Herre 1: 50 + skatt.

Essingekvartetten

Bordsbeställning

Söder 182 18

Nöjessjuka i Nyköping.
Stadens kavallerier dock tröga.

Nyköping den 12 februari.

Man har länge här i Nyköping varit betänkt att inrätta en assemblé lika med den som hålles på Beursen i Stockholm; men dermed går ganska långsamt till väga. Våra fruntimmer gräma sig häröfver svårliga och skjuta skulden på tröghet hos stadens kavallerier, emedan ej något hinder häruti för dem synas vara, sedan en viss man på spekulation, redan uppbyggt ett hus, ämnadt till detta nyttiga behof. Tillgång på musikanter felar ej heller. Utom en som förträffeligen knäpper på basfiol, hafva vi 2:ne violister som begge lärt af strömkarlen.

Solist på mungiga i Trosa.

Trosa den 8 december.

Den namnkunnige virtuosen, Olof Persson från Knapshult, är nyligen kommen hit till staden för att låta höra sig solo på mungiga.

1781

Assemblé med förhinder.

Trosa den 5 februari.

Sedan man fornummit hvad förkofran, heder och anseende Nyköping vunnit genom sina vidfrägnade assembléer, har man äfven varit betänkt att här göra en dylik inrättning, till ungdomens tjänst och nytta. Den största svårigheten der vid är dock att någon contredans svårigheten lär kunna exequeras, emedan husen äro så beskaffade att de förbjuda all vighet. Man nödgas därför, efter allt utseende, uppskjuta med verkställigheten till nästa sommar, då balen kan anställas under bar himmel.

Tidsbilder

Handbok

för

Resande i Sverige;

innehållande

Skildringar af de särskilda provinserne och deras egenheter i geografiskt och ekonomiskt afseende; med beskrifning öfver Kanaler, Städer, Helsingbrunnar, Bruk, Grufvor, Herrgårdar och Märkvärdigheter;

Jemte

Utförlig Vägvisare,

Ångfartygs- och Diligens-turer, Utdrag ur Skjutsförfullningar, m. m.

Upsala,

Hos Bokhandlaren W. LUNDÉQUIST,
1838.

2) Städer och Köpingar.

NYKÖPING (med omkr. 2,850 inv.), reguleradt byggd, stapelstad vid en vik af Östersjön. Laget är intagande vackert, högt och sundt. Den betyd. Nyköpings-ån flyter midt igenom staden, och drifver der flere vattenverk. Staden är Landshöfdingesäte. Har 2 kyrkor, utom Hospitalskyrkan. Det härvarande urgamla, nu förfallna slottet, är märkvärdigt i vår historia gen. Konung Magni söners, Hert. Erik och Waldemars hundersdöd i fängelse år 1318, samt flera andra, mindre tragiska, men märkliga tilldragelser, som här timat. I dess ruiner är nu Länshäktet inrättadt. I staden finnas Messingsbruk, flere Klädesfabriker, Bomulls- och Yllefabrik, Tobaksfabrik, Metall- och Knappnåls-fabrik, Skeppshvarf, Strumpfabrik, flere qvarnverk m. m., samt en i senare åren inrättad, betydlig och välackrediterad Mekanisk verkstad, derifrån redan flere ångmaskiner och andra större beställningar blifvit verkställda.

På nordvestra sidan af staden, i grannskapet af det nya slottet, står på en klippa en klockstapel af träd. Derifrån och ännu mera från det något högre kyrktornet, har man en den vackraste utsigt öfver staden och dess täcka omgifningar.

I grannskapet ligga pappersbruket *Harg* och *Perioden*.

Här och i orten häromkring talas Svenskan renast, äfven af allmoget.

TROSA (med omkr. 530 inv.) en af Rikets äldsta och minsta städer, bel. i en bergsdal vid en vik af Östersjön.

KEYLAND — JULBRÖD, JULBOCKAR OCH STAFFANSSÅNG

1919

Fig. 16. Julbock av trä med halmvridad kropp, naturliga nöthorn och scrotum av halm klädd med tyg. Ryttare av trä med rock av grått samt mössa av svart tyg. Håret av svinborst. Armar, näsa och mun rödmålade. H. 75 cm., l. 96 cm. N. M. 115 935. Södermanland, Länstränge socken.

BERÄTTELSE OM JULFIRANDET — SÖDERMANLAND

Södermanland, Länstränge socken.¹⁾

På julens första dag, då de kommo från kyrkan efter ottan, breddes över köksgolvet ut en kärve slagtröskad halm, som begagnades till vilobädd efter maten, föreställande Kristi födelse i Betlehem och krubban med hö och strå. Samma dags kväll företogs tillverkningen av julbock. Ben inborrades under en rund skate (?) eller dylikt, sedan ditsattes huvud med stora horn, skägg m. m., fig. 16. Därtill medföljde ett pass, adresserat till någon »mindre hedrande» person i orten. Varefter grannarna väcktes under vägen för att vidare fortskaffa bocken till bestämmelseorten. Såsom förpassning kunde medfölja:

»Jag har nu företagit mig en lång resa för att uppsöka min bror. Jag kommer och besvärar om hjälp. Önskar jag är ursäktad såsom jag ej alltid kan hjälpa mig själv.

God morgon, herr N. N., var munter och glad.
Emottag din broder med vad du kan ha.
Det är väl magert, kan jag förstå,
men jag är ju nöjd med vad jag kan få.
Jag ämnar att göra ett anspråk hos dig,
om du vill lyssna och höra på mig.
Jag haver så mycket om dig fått veta,
att du borde heta båd' Stina och Greta», o. s. v.

Till Skansen skulle en så lydande förpassning kunna lämpa sig:

På Skansen jag tänker min like att söka,
därför att jag ämnar beständigt föröka
den forntida släkten som stundom dött bort,
men ju kan förbättras ännu innan kort.
Men vårdaren ett ansvar bär.
Ifall jag ej kan trivas här
bland djurens många släkten.
För säkerhet jag tog retur
och reser hem i samma bur.

Eller:

Till Skansens flickor jag ämnar fara,
de är ju alltid mot gossar glada,
fast jag urständsat att kunna gå,
men flickor tycker jag om ändå.

Det var brukligt att en eller högst två ledsagade bocken till närmaste by eller bostad, där de gjorde allarm och försvunno. Bockens adress var, som sagt, alltid ställd till någon »mindre hedrande» person inom samhället, och på grund därav

¹⁾ Skriftligt meddelande av spelmannen Auders Andersson, Ingemunsta, 1910.

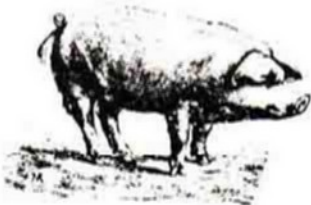
buro alla avsky för att få bocken som gäst. Om midnatt på andagsotta, då de åter kommo hem, gjordes av ungdomen glögg, som bjöds med något tilltugg som välkomsthälsning.

Även kaffe bjöds under julen fattiga inom samhället.

Sedan vidtog dans, som då utgjorde mera nöje för ungdomen än nu. Sen blev det stumpdans, som utgjordes av tillsläpparna och deras husbondsfolk. Stumpdansen är nu alldeles bortlagd.

Trettondagen klädde sig tre så kallade vise män, vilka gingo med stjärnan och sjöngo en visa, kallad Staffans visa: »Staffan var en stalledräng, vattnar sina fålar fem o. s. v.» Någon särskild utklädsel därvid minnes jag ej.

På juldagen skulle även hästarna hava julöl och i samma dekort av alla sorters bröd. — Korvar till julen fylldes med blod, som vi kallade »svettkorvar».

Efterlysning!

Vi söker skivrecensent till Sörmlandslän. Den som är intresserad ombedes kontakta red. Henry Sjöberg tel. 0753-51007 eller ordf. Ingvar Andersson tel. 016-82047.

Karolinsk infanteriuniform

I Ludgo kyrka i Södermanland, i det Drakenhielmska gravkoret, finns i ett skåp bevarat delar av en karolinsk uniform som består av rock, hatt, två skjortor och en näsduk.

Föremålen har ursprungligen legat i en ekkista som finns uppställd i gravkoret. På ett papper, fäst i kistans lock, kan man läsa följande: "Uti Ludgo församlings död- och begravningsbok finnes antecknat för år 1719: Febr. den 1. begrofs lieutenanten under Södermanlands ordinarie infanterie regemente och Nyköpings compagnie välborne hr Carl Vilhelm Drakenhielm, vilken den 29. novembris nästförveke åhr sitt unga och ädla lif för sitt kära fädernes land, vid fästningen Fredrikshald i Norrige frimodigt uppoffrande, då han i sin lefnad allenast uppfyllt 19 åhr, 1 månad, 2 veckor och 6 dagar.

Dess själ en englabild nu är
Fast stygga matkar kroppen tär "

Rock buren av C.W.Drakenhielm vid Fredrikssten 1718
Ludgo kyrka Södermanland (foto ATA)

Hatt buren av C.W.Drakenhielm
vid Fredrikssten 1718
Ludgo kyrka Södermanland (foto ATA)

Om Drakenhielm vet vi följande: Han föddes den 12 oktober 1699 på Malma i Ludgo socken och var äldste son till ryttmästaren Johan Christoffer Drakenhielm och hans maka, född Clerck. Han blev student i Uppsala 1713, sergeant vid Östgöta tremänningsinfanteriregemente, fänrik vid Upplands regemente den 26 oktober 1716 och löjtnant vid Södermanlands regemente den 26 juni 1718.

Hans militära bana blev mycket kort. Han deltog i Karl XII:s sista fälttåg mot Norge där Södermanlands regemente var med. Den 29 november 1718 blev den unge Drakenhielm skjuten.

Regementsordern säger följande: "med en Cartesche kuhlen skjutet igenom huvudet och i axeln uti Approacherna för Fredriks Hall kl. 2 om natten. Gud fröjde des Siähl i det eviga".

Kvällen därefter träffades Karl XII av en dödande kula genom huvudet.

Drakenhielms döda kropp fördes till Ludgo för att begravas i kyrkan, men enligt lappen på nämnda kista har begravningen ägt rum först den 1 februari 1719.

Av de bevarade uniformsplaggen är rocken av största intresse. Den tillhör en huvudtyp av uniformsrockar som har använts i Sverige under c:a 100 år från 1670-talet. Rocken skulle vara "lång till knäs" och nedanomkring af en proportionerad vidd. Klockformen på rocken skulle vara större på befällets rockar än på manskapets.

Rocken är av den yngre karolinska typen och är tillverkad av fint kläde, ursprungsfärgen kommer fram i vecken och under ämarna. Färgen är djupt indigo, medan de utsatta partierna har en mellanblå färg.

Rock buren av C.W.Drakenhielm vid Fredrikssten 1718
Ludgo kyrka Södermanland (foto ATA)

Ärmarna är försedda med uppslag, som också är blå, 12-13 cm i höjd.

Det ursprungliga fodret, som delvis är bevarat, består av ett fynskaftat ylletyg. Man ser också fragment av ett mellanfoder av svart och rött grovt tyg.

Rocken är baktill uppskuren. Främre och bakre hömen på de bildade skörten kan fästas ihop med hakar. Mitt på vardera skörtet finns en koncentration av täta veck, vilka sammanhållas av snören. Ovanpå varje anhopning av veck sitter en knapp.

Skjorta buren av C.W.Drakenhielm
vid Fredrikssten 1718
Ludgo kyrka Södermanland (foto ATA)

Karaktäristiskt är också de stora ficklocken på båda sidor, 19,5 cm höga och 20,5 cm breda. De har en säregen utformning - långa knapphål 8-10 cm och fem knappar på vardera ficklocket (varav endast en finns kvar). Ficklocken är fodrade med gult ylle. Rocken är enkelknäppt, antalet knappar har från början varit tolv. Knapparna är släta i förgylld mässing, kraftigt välvda och ihåliga. Krage saknas, Rocken är upptill försedd med en halslinning av 1,5 cm bredd.

Huvudbonaden är en trekantig uppvikt och uppfäst hatt av svart ullfilt. Kullen är svagt välvd, nästan platt. Den främre spetsen är något bredare än de båda övriga. Hatten är fodrad med svart linne. Längs överkanten på hatten har tidigare suttit en guldgalon, numera ett mörkare parti med rester av gul silkestråd. Den guldgalonerade hatten var gemensam för alla officerare, det gjordes ingen skillnad mellan de olika graderna.

Skjortorna är av fint linne och märkta CWD. Båda är trasiga och delvis lappade.

Att uniformsplaggen har bevarats till våra dagar beror säkerligen på att de förvarats relativt väl skyddade i en kyrka sedan ägarens tid.

Denna sed att låta vissa av den avlidnes tillhörigheter stanna kvar i det sista vilorummet finner man i många svenska kyrkor.

Sitt allra största värde har Ludgouniformen rent uniformshistoriskt, särskilt då rocken, som är den märkligaste av de till våra dagar bevarade uniformsplaggen från karolinsk tid, då den troligen är den enda som finns kvar i sitt helt ursprungliga skick och visar utseendet på en arméuniform från Stora Nordiska kriget, en viktig epok i Sveriges historia.

(Sammandrag ur en artikel med samma namn av Erik Bellander. Publicerad i Meddelande nr XI från Kungl. Armémuseum (Sthlm 1950)).

Ärans och hjältarnas språk

Av Bert Olsson

Så länge över tappra fäder
det stjärnerika gravvalv hängs,
så länge friska nordanvänder
än sjunga Sveas barn till sängs,
Så länge Nordens bröst bevarer
sin undersköna stämmas gång,
och berg och dalar återsvare
den manliga, den svenska sång.
Tegnef

För att bereda framåtsträvande människor tillfälle att orientera sig i den nya svenska, som är så nödvändig för att man skall kunna göra sig gällande i dagens samhälle, har man ordnat ett antal studiedagar under temat "Modespråk och medinflytande". Vid ett av dessa tillfällen passar vi på att under lunchpausen få några ord med studiedagsledaren, modespråkskonsulent E. Lingon:

-Du sade inledningsvis att "en up to date fraseologi är ett måste i dagens samhälle". Hur vill du förklara det?

-För oss på språkvårdssidan står det helt klart att ett moderiktigt språk är en faktisk förutsättning för den enskilda individens möjligheter till påverkan och medbestämmande inom skilda sektorer av samhällslivet. Det är en nödvändighet att vi går ut hårt med den biten för att nå fram till vad jag kallat "verbal aktualitet". Det är ett måste idag!

-Har arbetet hittills under studiedagen varit givande?

-Det har varit givande- ja. Vi har jobbat gruppvis och utifrån skilda infallsvinklar skissat några idéer runt det här temat och speciellt aktualiserat informationssidan: hur når vi bäst ut med informationen om dom här sakerna? Man kan ju lätt tendera att hamna i den sitsen att informationsbiten inte blir tillgodosedd i tillräckligt hög grad.

-Har man kommit fram till några konkreta förslag?

-Vi har jobbat en del kring en idé om språkvårdsteam, som följer upp och informerar om väsentliga trender på språksidan. Men det är värt att notera, att det krävs naturligtvis ett mer konkretare åtgärdsprogram för att täcka in hela den här problematiken i sin helhet. Och ska vi tackla dom sakerna så är det nödvändigt att vi verkligen sätter oss ner och tar en ordentlig diskussion runt hela det här komplexet.

-Det har kanske dykt upp andra förslag också?

-Det har dykt upp andra förslag, ja.

Man har till exempel sagt sig att man borde ta fram någon typ av läromedel av exempelvis bokkaraktär, där man kan plocka information kring det här. Personligen tror jag att vi måste prioritera den modellen i första hand.

Sedan kan man naturligtvis tänka sig kommunala serviceorgan, som jobbar med att tillgodose ett utan tvekan reellt behov av adekvata flaskler. Någon form av kommunalbidragsberättigad språklig service bör vi i varje fall kunna ha kapacitet till att klara.

-Behöver man verkligen ta till sådana här åtgärder för att få folk att uttrycka sig moderiktigt och bra?

-Om man behöver ta till sådana här åtgärder?

Ja, att initiera långsiktiga och metodiskt målriktade aktiviteter, som syftar till att via någon form av permanent fortbildning täcka in hela totaliteten eller i varje fall en betydande majoritet av befolkningen är, tycker jag, en generellt sett enormt viktig grej. Men man måste också dimensionera insatserna under hänsynstagande till en relativt betydande nivåmässig variationskillnad mellan olika målgruppers differentierade behov av specifika pedagogiska program. Det är projekt av den typen som vi i nuläget mest pysslar med.

Vi tackar modespråkskonsulenten för de intressanta synpunkterna och följer uppmärksam fortsättningen av studiedagen, då det övergripande temat belyses "ur olika aspekter och infallsvinklar". Vi blir allt mer övertygade om att ett moderiktigt språk tillhör väsentligheterna i dagens samhälle, och det är med hänförelse de kvarvarande deltagarna hör dagens föredrags-hållare sluta med följande manande ord:

Det har varit kul, och jag har upplevt det som enormt stimulerande att få snacka lite grann kring temat aktuell verbal kommunikation, och jag ser, att jag faktiskt i princip skulle ha slutat för ett antal minuter sedan. Vi kan kanske inte i dag lägga ett färdigt förslag till ett konkret åtgärdspaket, utan det är upp till er, kära åhörare, att följa upp det här och utifrån givna förutsättningar komma fram till en personlig utvärdering av olika divergerande förslag till vad vi bör titta speciellt på inom den här sektorn av språkvårdsproblematiken.

Några frågor runt det här??? --- Inte. Okey, då ber undertecknad att få tacka för mej!

FRÅN SPELMANSSÖNDAGEN PÅ STENHAMMAR.
HÄR SES DEN SEGERRIKA SÖRMÖLANDSKA
SPELMANSFAMILJEN GUSTAFSSON.
FOTO STOCKHOLMS-TIDNINGEN.